

עוברת דרך האויר, ומאי שנא הנוף היוצא חוץ לעציץ שדינו כתלוש והלא יונק מן העציץ הנקוב? וכתב שעציץ נקוב, על ידי יניקת הזרעים, נידון הוא עצמו עם האדמה שבו כקרקע, הגם שהוא תלוש מן הקרקע שלמטה, (ע' בענין זה במנחת שלמה (מ), ובמובא בגטין כב, לו – חוברות ז, ח), ולכן כותבים עליו פרוזבול ואין המים שבתוכו מכשירים, אבל עציץ המונח ע"ג קרקע נידון כמחובר לקרקע, ואילו הנוף היוצא ממנו שיונק דרך האויר, אינו כמחובר לענין טומאה והכשר. ולפי"ז יוצא לכאורה שנוף היוצא מעציץ המונח ע"ג יתדות, נחשב מחובר לקרקע, והפירות שצומחים שם לא יקבלו טומאה, משום שהם מחוברים לקרקע שבעציץ שנחשב כקרקע לכל דבר. ואילו אם העציץ מונח על הקרקע ממש, הנוף היוצא ממנו דינו כתלוש. וזהו תימה.

ושמא י"ל שלעולם הנוף היוצא מן העציץ נחשב כתלוש, גם אם נחשיב את אדמת העציץ כקרקע מצד עצמה, לפי שאינה קרקע ממש, ויניקת הנוף מן האויר שחוצה לו, דיה לבטל את חיבור הנוף היוצא מן העציץ, שלא ייחשב כמחובר. וצ"ע. וב'חדושי הגר"ח על הש"ס' (שם) מובא שהרמב"ם גרס בתוספתא (עוקצין ב) שמים שבעציץ נקוב מכשירים את הזרעים (כגרסה המובאת באור הגנוז שם, ודלא כהר"ש), ולפי"ז הכל נוחא, שכל יניקה שע"י האויר, אינה נחשבת חיבור, אם כי יתכן שנחשבת 'גידולי קרקע' לענין תרומות ומעשרות, כנ"ל. וע"ע בבאור שיטת הרמב"ם בארוכה, בחדושי הגר"ח בענגיס ח"א לו).

'המשתחוה לחצי דלעת אסרה. בעי ר' ירמיה מהו שתעשה יד לחברתה' – רש"י והראב"ד (ע"ז ח, ג) פרשו הספק לענין טומאה. ואילו מהרמב"ם (שם) משמע שמפרש גם לענין איסור עבודה-זרה, האם החצי השני נאסר גם הוא משום 'יד' אם לאו. (ויש להסתפק לענין משמשי ע"ז ותקרובת – האם גם בהם הדין כן, לאסור מטעם 'יד'. מנחת חינוך תכט, י. ע"ע: שלמי שמעון, בענין 'יד' לשאר הלכות מלבד טומאה).

דף קכט

'אף לדידי קשיא לי ושאליתיה לרבי אבא בר ממל ואמר לי הא מני רבי מאיר היא דאמר טומאת בית הסתרים מטמא. אמר ליה: ולא זמנין סגיאיין אמרה קמאי ואמרי ליה שני ליה לר' מאיר בין טומאה דבעיא הכשר ובין טומאה דלא בעיא הכשר' – ור' אבא בר ממל סבר, שכיון שטומאה טומאה חמורה אגב אביו, אינה צריכה הכשר, כסברה שבסמוך. (עפ"י ראשונים)

'אמר אביי: הרי אמרו, תקרובת עבודת כוכבים של אוכלין מטמאין באוהל – טומאתה לאו דאורייתא... – כששימש מעשה עץ שימש' – דיחוי בעלמא הוא, אבל האמת כן הוא, שטומאת עבודה זרה לאו דאורייתא היא. (עפ"י תוס' לעיל יג: ד"ה תקרובת; פסחים עג. ד"ה תיקון). אכן, לפי דעת ר' יהודה בן בתירא, תקרובת ע"ז מטמאה באהל מדאורייתא. ואפשר שדחו כאן לפי שיטתו. (תוס' לעיל שם. וכ"כ הריטב"א בע"ז לב, שלריב"ב מטמאה מדאורייתא. (ע' ביוס"ד שם). וע' גם בחזו"א יו"ד ס, כב. כתב הריטב"א שם שהלכה כר' יהודה בן בתירא. ואילו הרמב"ם פסק כחכמים – ע' הל' אבות הטומאה ו, ז ובכס"מ).

(ע"ב) 'אמציעתא, נשחטה הבהמה... ר' שמעון אומר: לא הוכשרו. אמר רבי יוחנן מאי טעמא דרבי שמעון, אמר קרא מכל האכל אשר יאכל – אוכל שאתה יכול להאכילו לאחרים קרוי אוכל, אוכל שאי אתה יכול להאכילו לאחרים אין קרוי אוכל' – משמע שאבר המתדלדל אינו ניתן

בשחיטה בין לישראל בין לבן-נח (כמו שכתב רש"י). ולשית הרמב"ם (מאכלות אסורות ה,ו) שאיסור אבר המידלדל הוא מדאורייתא, ניחא, שאי אתה יכול להאכילו לאחרים, כשאר אבר מן החי. אבל לרוב הראשונים שפרשו 'מצות פרוש' (לעיל עד. ע' במובא שם) - מדרבנן, הלא מן התורה הוא ראוי לאכילה, ומדוע לא ייטמא טומאה דאורייתא. (מלבד אם ננקוט שדבר שאינו ראוי מדרבנן, אין נחשב 'ראוי' אף כלפי דאורייתא, כי סוף סוף אינו בכלל 'אשר יאכל'). מה גם שיש ראשונים הסוברים שלבן נח מותר באכילה, שלא אסרו חכמים אלא לישראל (ע' ש"ך יו"ד נה סקי"א).
 וצריך לדחוק שסובר ר' אסי שחיטה עושה ניפול (כלשנא קמא דר' יוחנן לעיל עג), וכאילו נפל האבר בחייה, לכן אסור מן התורה לבן נח. (עפ"י חדושי הנצי"ב לעיל קכו: חזון איש יו"ד ד, כ).
 וע"ע: תפארת יעקב; מרחשת כג, ה; שו"ת משיב דבר ח"ב טו וח"ה קב.
 עוד בענין איסור בשר מן החי לבן נח, ומקורו - ע' חדושי הרשב"א כאן; שער המלך איסורי ביאה, דף סה, א; זכר יצחק לג; בית ישי קטז, הערה ב).

'אמר ר' אליעזר: שמעתי שאבר מן החי מטמא. אמר לו רבי יהושע: מן החי ולא מן המת? וקל וחומר... (כלומר, האם שמעת כן?! והלא 'קל וחומר' הוא). אמר לו (כצ"ל. ריעב"ץ): כך שמעתי - אכן כך, מן החי דוקא ולא מן המת. (תורת חיים)

פרק עשירי 'הזרוע והלחיים'; דף קל

(ע"ב) 'דאמר רב שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן: מניין שאין נותנין מתנה לכהן עם הארץ...' - ...' ולענין המתנות - מדין הגמרא, אפילו היה במקום תלמיד-חכם ועם-הארץ, אין נותנים לעם-הארץ אלא לחכם, שהמתנות - דין, כמוזכר בחולין פרק הזרוע... אבל עכשיו נהגו לפי דעתי בארצכם שנותנים מתנות, שאין משגיחין בכף מאזנים להבדיל בין תלמיד חכם לעם הארץ'. (מתוך שו"ת הרשב"א ח"ה רלט).

אפשר שהטעם לכך שאין מקפידין לתת לעם-הארץ באותם מקומות, לפי שנוקטים לעיקר שבחוצה לארץ פטורים מן המתנות כר' אילעא (ע' להלן קלו, וברש"י. וכן נקט לעיקר הרשב"א עצמו - בחידושי שם, ובתורת הבית ב"ג ש"ב. וע' גם בשו"ת הרשב"א ח"ג שמו), ונתינתם אינה מן הדין אלא מצד המנהג, ולכך אין מקפידים בדבר. עוד בכללות ענין נתינת מתנות לכהן עם הארץ - ע' בחדושי הגר"ר בענין ח"ב ז).

'מלמד שהמתנות דין. יכול אפילו חזה ושוק דין - תלמוד לומר זה... דאתו לידיה בטבלייהו וקסבר האי תנא מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין' - הלכך מוציאים מיד הנוטל. אבל חזה ושוק אין מוציאים. ופרש"י: לפי שאינו שייך לכל הכהנים אלא לבית אב מסוים. וכתב הרדב"ז (בה"א מא) שלפי זה אם בא אחר שאינו מבית אב ונטלן מזה - מוציאים ממנו בדיינים ונותנים לזה שזכה ראשון. ואולם הרשב"א כתב טעם אחר: שחזה ושוק, הכהנים זוכים בהם משלחן גבוה, ורק לאחר הקרבה והפרשה, הלכך אינם ממון כהן כשאר מתנות. ולפי טעם זה אין חילוק מי הוא הנוטל, אם מאותו בית אב אם לאו. (ע' ברדב"ז שם).

עליו לאכילה הריהו מטמא טומאת אוכלין אם נגעה בו טומאה. ובתנאי שהוכשר לקבל טומאה ע"י משקה. ואם הוכשר בעודו מחובר לאבר וגם חישב עליו לאכילה, הרי בשעה שנחתך הוא מקבל טומאה מן האבר. ודוקא לר' מאיר שאמר טומאת בית הסתרים מטמא. (ואף לדעת ר' יוסי החולק וקיימא לן כוותיה. עתוס' שבת קיב: עירובין כד. ד"ה אבל), אם חותך לאט ואינו מתיז בכח בבת אחת (ואין הסכין רחבה) – טמא, כיון שנוגע בזמן ההפרדה. עפ"י תוס' עג. ונראה שזה רק כאשר נשאר מקצת בשר באבר, אבל אם מפריד את כל הבשר, הלא פקעה טומאה מן האבר וא"א לו לטמא הבשר, כמבואר בראשונים כאן).

דף קכט

ר.ב. א. האם יש אפשרות שאוכלין ייטמאו טומאה חמורה לטמא אדם וכלים?
ב. אבר ובשר המדולדלין בבהמה, ומתה הבהמה – האם הם מטמאים?

א. אוכלין אינם מטמאים טומאה חמורה. אבל אפשרי הדבר כאשר אינם משמשים כאוכלין אלא כעץ בעלמא, ואז פקע שם 'אכל' מהם, כגון: בשר שהוא חלק מאבר מן החי; כופת שאור שייחדה למושב הזב; אוכלין שהם תקרובת לע"ז; חיבורי אוכלין שבכלים, כגון בצק שבסדקי עריבה; חלב הכליה שבכפרים, שלא נועד לאכילה אלא כשומר לכליה; סכך העשוי מזרעים – כל אלו אין עליהם שם אכל באותו מצב ואין בהם טומאת אוכלין אלא טומאה אחרת. ואם חזרו להיות 'אכל', צריכים הכשר לקבלת טומאה כשאר אוכלין.

ב. אבר המדולדל בבהמה, ומתה הבהמה – מטמא משום אבמ"ה, שמיתה עושה ניפול, כאילו פרש האבר בחייה. (ואינו מטמא כנבלה. ונפקא מינה לבשר הפורש מן האבר, שאינו טמא). ואילו הבשר המדולדל – אינו מטמא. ואם חישב עליו לאכילה והוכשר, הריהו מקבל טומאת אוכלין, מלבד לר"ש שסובר אכל שא"א להאכילו לאחרים – אינו מטמא טו"א.

ר.ג. א. אבר או בשר או עצם הפורשים מן האדם – האם הם מטמאים?
ב. אבר ובשר המדולדלין באדם – מה דינם בחיי האדם ולאחר מותו?
ג. אבר או בשר או עצם שפרשו מן המת – מה דין טומאתם?

א. אבר מן החי הפורש מן האדם – מטמא במגע ובמשא ובאהל. (עתוס' שדנו על מקור הדבר. וערש"ש). כזית בשר הפורש מאבר מן החי – ר' אליעזר מטמא, ור' נחוניא בן הקנה ור' יהושע מטהרים. (משמע מדברי רש"י שהוא הדין לבשר הפורש מן החי, ר' אליעזר מטמא. ואולם הרש"ש תמה ממשנת עדיות (ו, ב) שלא טימא ר' אליעזר אלא בבשר הפורש מאבר מן החי, אבל בשר הפורש מן החי – טהור. וכן תמה בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ג קמא, ונשאר ב'צע"ג').
עצם כשעורה הפורש מן החי (או מאבמ"ה) – ר' נחוניא מטמא, ור' אליעזר ור' יהושע מטהרים. (הסיקון בגמרא שתנא קמא דמתניתין סובר כר' אליעזר או כר' נחוניא, לטמא באחד מהם. ואילו ר"ש סובר כר' יהושע ששניהם טהורים. וכן פסק הרמב"ם).

ב. אבר ובשר המדולדלין באדם – טהורים, היות שהם מעורים בו, ואפילו רק כחוט השערה. מת האדם – האבר מטמא משום אבמ"ה, אך לא משום אבר מן המת, (שהמיתה עושה ניפול, כאילו נפל האבר עד שלא מת). והבשר – דינו כדין בשר הפורש מן החי, (ותלוי במחלוקת הנ"ל).

(בתחילה רצו לפרש שר' שמעון מטהר אפילו באבר, אא"כ יש בו כזית בשר. ואולם לפי המסקנא נדחית סברה זו).

ג. אבר, וכזית-בשר, ועצם-כשעורה, הפורשים מן המת – מטמאים במגע ובמשא, כדברי ר' יהושע. ר' אליעזר מטהר באבר מן המת ומטמא בבשר.

(הרמב"ם והרע"ב פרשו שר"ש במשנה מטהר בבשר ובעצם הפורשים מן המת. והרש"ש תמה על כך).
(בטומאת אהל, אין מטמא אלא אבר שלם, אבל אם נחסר ממנו מעט מן העצם, או שנחסר ממנו בשר ולא נשתייר כדי שיכול לעלות ארוכה בחי – אינו מטמא באהל).

פרק עשירי 'הזרוע והלחיים'

דף קל

רד. א. אלו חלקים מן הבהמה ניתנים לכהן, בחולין ובמוקדשין? ומה הדין בקדשים שהוממו? והאם מתנות אלו נוהגות בכל מקום ובכל זמן?

ב. המזיק מתנות כהונה או שאכלן – האם חייב לשלם?

ג. האם מתנות כהונה ניתנות לכל כהן?

ד. מתנות שבאו לידי כהן בטבלם, ובא אחר ולקחן ממנו – מה דינו?

ה. אדם עשיר שהיה עובר ממקום למקום ונצרך ליטול לקט שכחה ופאה – מה יעשה? ומה הדין כאשר הוא בביתו, ונטל לקט-שכחה-ופאה?

א. בבהמת חולין, יש ליתן את הזרוע והלחיים והקבה לכהן, בארץ ובהו"ל, בזמן שהבית עומד על תלו ובזמן שחרב. (ויש ראשונים שנקטו להלכה שאין חיוב מתנות (זרוע לחיים וקבה) בחוצה לארץ. ותלוי הדבר במנהגי המקומות. ע' בראשונים להלן קלו; רש"י שבת י: טשו"ע סא, כא).
במוקדשין (שלמים) – החוזה והשוק בלבד ניתנים לכהן. (אתם – ולא דבר אחר).
קדשים שהוממו – אם מום קבוע קדם להקדשם, הרי הם כקדושת בדיק הבית, וכשנפדו דינם כחולין גמורים, וחייבים במתנות כחולין. אבל אם נפל מום קבוע לאחר הקדשם, כשנפדו פטורים מן המתנות. (כצבי וכאיל – שאין נוהגים בהם זרוע לחיים וקבה).

ב. אמר רב חסדא (וכן דרש מרימר להלכה. קלא:): המזיק מתנות כהונה או שאכלן (בין הבעלים בין אדם אחר) – פטור מלשלם. אם משום מיעוט זה – משמע רק בעודן בעין, (ולטעם זה פטור אף בדיני שמים. ראשונים. ומשמע בגמרא שמ"מ מדת חסידות לשלם. וכן נקט הר"ן להלכה), אם משום שהוא ממון שאין לו תובעים. (וללשון זו יש אומרים שחייב בדיני שמים. וכן פסק הרא"ש, וכ"מ ברמב"ם. וכן נפסק בשו"ע – יו"ד סא, טו).

א. מבואר בגמרא שלדעת ר' אליעזר, חייב לשלם בדיני אדם.

ב. כאשר המתנות קיימות בעינין – הכל מודים שחייב ליתנן לכהן. להלן קלא.

ג. בשו"ת אחיעזר (ח"ג סוס"י סג) כתב, שהאוכל מתנות פטור רק אם נתכוין לגזולן, אבל כסבור שהן שלו וכדו' – חייב משום 'משתרשי'. ובזה יישב כמה קושיות האחרונים).